

Značaj turizma u smanjenju javnoga duga u RH

Franović, Toni Vlatko

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:253379>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-03**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

ZNAČAJ TURIZMA U SMANJENJU JAVNOG DUGA U RH

Mentorica:

Prof.dr.sc Lena Malešević Perović

Student:

Toni Vlatko Franović

Split, rujan 2024

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, Toni Vlatko Franović ,
izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je navedeni rad isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu, što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio navedenog rada nije napisan na nedozvoljeni način te da nijedan dio rada ne krši autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Split, 2024. godine

Vlastoručni potpis :

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'franović', is written over a horizontal line.

SAŽETAK

Od početka 21. stoljeća sektor turizma počinje ponovno dobivati na značaju i pozicionirati se među najvažnije gospodarske djelatnosti Hrvatske. Svi važniji turistički pokazatelji kao što su prihodi od turizma, broj dolazaka i noćenja turista počinju ekspanzivno rasti te se turistički kapacitet Hrvatske sve više povećava. Suočavanjem sa svjetskom financijskom krizom 2008. godine, rast turizma se zaustavlja te se ostvaruje značajan pad turističkih pokazatelja. U narednim godinama dolazi do oporavka turističkog sektora te polaganog rasta sve do službenog izlaska Hrvatske iz recesije. Nakon toga slijedi ponovno razdoblje ekspanzije koje je prekinuto novim šokom odnosno COVID-19 pandemijom. S obzirom na uvedene mjere ograničenja kako u Hrvatskoj tako i u svijetu ostvaruje se značajan pad turističkih pokazatelja, koji se već u narednim godinama oporavljaju i ponovno dostižu pret pandemijsku razinu. Javni dug u tom periodu kontinuirano raste uzlaznom putanjom ali u periodima između šokova odnosno fazama proračunske konsolidacije njegova krivulja ima blaži nagib i manji udjel u BDP-u. Jedan od glavnih uzročnika povećavanja javnoga duga tijekom cijelog perioda su proračunski deficiti koji se akumuliraju tijekom cijeloga period, te zajedno sa kamatama na javni dug predstavljaju glavne determinante rasta javnoga duga. Rastom udjela prihoda od turizma u BDP-u rasla je i njegova važnost u ostvarivanju proračunskih prihoda kojima su se nastojali pokriti proračunski rashodi i uravnotežiti saldo proračuna. Glavne determinante proračunskog deficita preko kojih turizam utječe na javni dug su porezi i državna potrošnja. Oporezivanjem različitim vrstama poreza turističku potrošnju država je tijekom promatranog perioda ostvarivala sve veće porezne prihode te isto tako sve većim investicijama u turistički sektor povećala državnu potrošnju i rashode čije je povećanje bilo mnogo manje od povećanja prihoda. Analizom kretanja prihoda od turizma i javnoga duga daje se jasni zaključak o međusobnoj povezanosti i utjecaja prihoda na javni dug te potvrđuje visoka ovisnost Hrvatske o turističkom sektoru.

Ključne riječi: javni dug, turizam, deficit

ABSTRACT

Since the beginning of the 21st century, the tourism sector has begun to regain its importance and position itself among the most important economic activities in Croatia. All the most important tourist indicators such as income from tourism, the number of tourist arrivals and overnight stays are beginning to grow exponentially, and Croatia's tourism capacity is increasing more and more. Facing the world financial crisis in 2008, the growth of tourism stopped and there was a significant drop in tourist indicators. In the following years, the tourism sector will recover and grow slowly until Croatia officially exits the recession. After that, another period of expansion followed, which was interrupted by a new shock, i.e. the COVID-19 pandemic. Considering the restrictive measures introduced both in Croatia and in the world, there is a significant drop in tourism indicators, which are already recovering in the coming years and reaching the pre-pandemic level again. In that period, the public debt continuously grows on an upward trajectory, but in the periods between shocks, that is, the phases of budget consolidation, its curve has a gentler slope and a smaller share in GDP. One of the main causes of the increase in public debt during the entire period is the budget deficits that accumulate throughout the period, and together with the interest on the public debt, represent the main determinants of the growth of the public debt. As the share of income from tourism in the GDP grew, so did its importance in achieving budget revenues, which were used to cover budget expenditures and balance the budget balance. The main determinants of the budget deficit through which tourism affects the public debt are taxes and government spending. By taxing tourist consumption with different types of taxes, the state achieved increasing tax revenues during the observed period, and also with increasing investments in the tourism sector, increased state consumption and expenditures, the increase of which was much smaller than the increase in income. The analysis of the trends in income from tourism and public debt gives a clear conclusion about the mutual connection and the influence of income on public debt and confirms Croatia's high dependence on the tourism sector.

Keywords: public debt, tourism, deficit

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Definiranje problema istraživanja	1
1.2. Cilj rada	1
1.3. Metode rada	1
1.4. Struktura rada	1
2. PREGLED KRETANJA JAVNOGA DUGA U RH	2
2.1. Pregled kretanja javnog duga	2
2.2. Uzročnici akumuliranja javnog duga	3
2.2.1. Razdoblje od 1995. do 2007. godine	3
2.2.2. Razdoblje od 2008. do 2014. godine.....	5
2.2.3. Razdoblje od 2015. do 2020. godine.....	7
2.2.4. Razdoblje od 2021. do 2023. godine	9
3. PREGLED TURISTIČKIH POKAZATELJA I DOPRINOS TURIZMA GOSPODARSTVU RH	10
3.1. Kretanje turističkih pokazatelja	10
3.1.1. Razdoblje od 2000. do 2007. godine.....	10
3.1.2. Razdoblje od 2008. do 2014. godine.....	11
3.1.3. Razdoblje od 2015. do 2020. godine.....	13
3.1.4. Razdoblje od 2020. do 2023. godine.....	14
3.2. Doprinos turizma gospodarstvu	16
4. KANALI UTJECAJA TURIZMA NA JAVNI DUG	18
4.1. Odrednice proračunskog deficita	18
4.2. Utjecaj turizma na porezne prihode	18
4.3. Utjecaj turizma na državnu potrošnju	20
4.4. Utjecaj turizma na smanjenje proračunskog deficita i javnoga duga	21
5. ANALIZA KRETANJA NOMINALNOG IZNOSA JAVNOGA DUGA I PRIHODA OD TURIZMA	22
6. ZAKLJUČAK	23
POPIS LITERATURE	24

1. UVOD

1.1. Definiranje problema istraživanja

Nedavne krize (COVID-19, rat u Ukrajini, inflacija itd.) su stvorile veliko financijsko opterećenje na budžete zemalja članica EU, pa tako i na Hrvatsku, koja kontinuirano ostvaruje budžetske deficite i time akumulira javni dug. Jedan od načina smanjivanja javnog duga (i njegovog udjela u BDP-u) je povećanje državnih prihoda, kroz povećanje prihoda od turizma. U ovom radu se, stoga istražuje utjecaj turizma na javni dug u RH.

1.2. Cilj rada

Cilj rada jest istražiti u kojoj mjeri turizam, tj. prihodi od turizma mogu doprinijeti smanjenju javnoga duga u Hrvatskoj.

1.3. Metode rada

Koristit će se metode: deskripcije, analiza, komparacije, sinteze, indukcije i dedukcije.

1.4. Struktura rada

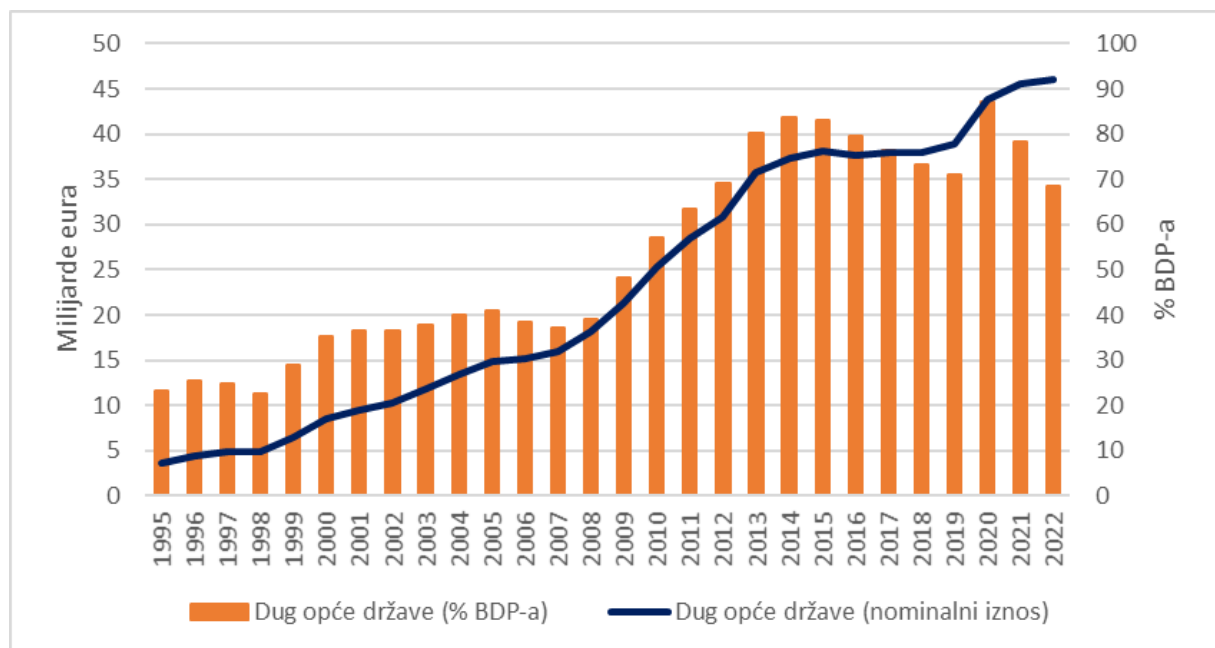
Rad je uz uvod i zaključak podijeljen u četiri dijela. U samome uvodu definira se problem i cilj istraživanja te metode koje će se koristiti prilikom pisanja rada. U prvome dijelu se analizira kretanje javnoga duga od kraja 20. stoljeća do 2023. godine. Kretanje javnoga duga je podijeljeno u četiri razdoblja koje karakterizira različita dinamika kretanje duga i intenzitet promjene. Također, analiziraju se i čimbenici kao što je proračunski deficit, koji su uzrokovali akumuliranje javnoga duga i njegovo strmoglavo povećanje. U drugom dijelu rada analiziraju se turistički pokazatelji Republike Hrvatske i njihova kretanja od početka 21. stoljeća do 2023. godine. Njihovo kretanje je podijeljeno u četiri razdoblja koja su obilježena različitim vanjskim i unutarnjim faktorima koja su utjecala na njihovo kretanje. Na kraju poglavlja analizira se doprinos turizma gospodarstvu preko ostvarenih prihoda od turizma. Putem grafikona daje se uvid u njihovo kretanje za vrijeme promatranog perioda te kretanje njihovog udjela u BDP-u, iz čega se može vidjeti njihova važnost koju zauzimaju kao jedan od najvažnijih faktora u stvaranju BDP-a. U trećem dijelu se objašnjava na koji način turizam utječe na smanjenje javnoga duga, te se analiziraju faktori koji utječu na proračunski deficit kao što su porezi i državna potrošnja i njihov zajednički učinak na saldo proračuna odnosno javni dug. U posljednjem dijelu analizira se kretanje javnoga duga i prihoda od turizma tijekom promatranog perioda te njihov međusobni odnos u tome periodu. U zaključku su povezani svi dijelovi u jedno te je dato mišljenje vezano za buduće analize javnoga duga.

2. PREGLED KRETANJA JAVNOG DUGA U RH

2.1. Pregled kretanja javnog duga

U prvome poglavlju analizirat ćemo kretanje i promjene nominalnog iznosa javnoga duga, te njegovog udjela u BDP-u od kraja 20. stoljeća do 2022. godine. Promatrajući kretanje nominalnog iznosa javnoga duga RH na grafikonu 1 (puna linija), može se vidjeti da se od kraja 20. stoljeća pa sve do 2022. godine njegov iznos konstantno povećavao. Ipak, nagib krivulje javnoga duga nije isti tijekom cijeloga perioda. Promatrano razdoblje možemo podijeliti u četiri faze. U prvom razdoblju od 1995. do 2008. godine javni dug se povećao sa oko 4 milijarde na 18 milijardi eura. U drugoj fazi, nastupanjem svjetske krize 2008. godine, nagib krivulje se naglo povećava te se tek 2015. godine ponovno stabilizira. U tom periodu dug se povećao sa 18,1 na 38,4 milijardi eura, odnosno i više se nego udvostručio. Glavni uzrok toga porasta je nastupanje svjetske financijske krize koja je uzrokovala veliki pad državnih prihoda i povećanje rashoda. To je rezultiralo kontinuiranim proračunskim deficitom, što se onda odrazilo na akumuliranje javnoga duga. Nakon izlaska iz recesije 2015. godine započela je treća faza konsolidacije, u kojoj se javni dug stabilizirao na razini od oko 38 milijardi eura sve do 2020. godine. U četvrtoj fazi nastupanjem svjetske pandemije, krivulja javnoga duga se ponovno naglo povećala, te je krajem 2020. godine javni dug iznosio 43,8 milijardi eura. Već u 2021. godini porast javnoga duga se smanjio te je iznosio 45,6 milijardi eura. U sljedećoj godini zabilježen je još manji porast javnoga duga, te je iznosio oko 46 milijardi eura, da bi na kraju 2023. godine završio na 48,2 milijarde eura. Gledajući sveukupno, od 1995. do 2022. godine nominalni iznos javnoga duga se povećao sa 4 milijardi eura na 46 milijardi eura.

Grafikon 1: Nominalno kretanje javnoga duga te njegovog udjela u BDP-u

Izvor: Viljevac (2023)

Gledajući na kretanje javnog duga kao postotak BDP-a (stupčasti dio grafa), na grafikonu 1 na desnoj osi, možemo vidjeti da se u promatranom periodu od 1995. do 2022. godine kretao različitim smjerovima te različitim intenzitetom. Promatrani period također možemo podijeliti u četiri faze. U prvoj fazi nakon naglog rasta udjela javnoga duga u BDP-u tijekom kraja 20. stoljeća, početkom 2000. godine dolazi do proračunske konsolidacije gdje se kretanje javnoga duga izraženo u postotku BDP-a stabilizira. Prosječna visina javnoga duga izražena u postotku BDP-a sve do izbijanja financijske krize, odnosno 2008. godine, iznosila je 40%. U drugoj fazi, odnosno od 2008. godine kada je postotak javnoga duga iznosio 39,6% BDP-a, javni dug se konstantno povećavao, da bi 2015. godine dosegnuo do tada rekordnu razinu od 86,7 posto BDP-a. U tom periodu od 2008. do 2015. godine udio javnoga duga u BDP-u rastao je po stopi od 11,8 posto godišnje (Viljevac, 2023). Od 2015. godine i službenog izlaska Hrvatske iz recesije započinje treća faza konsolidacije u kojoj se udio javnoga duga u BDP-u smanjivao sve do početka 2020. godine kada je iznosio 71 posto. Nakon toga u četvrtoj fazi, nastupanjem svjetske globalne pandemije 2020. godine udio javnog duga u BDP-u strmoglavo raste, te doseže povijesnu razinu od 87 posto. Vrlo brzo nakon početnog šoka javni dug se počeo smanjivati, te je već u 2021. godini iznosio 78,4 posto, a u 2022. godini 68,4 posto BDP-a. Na kraju 2023. godine dosegnuo je razinu od 63,5 posto BDP-a, što je u odnosu na 1995. godinu kada je iznosio 23,3 posto skoro trostruko više.

2.2. Uzročnici akumuliranja javnoga duga

2.2.1. Razdoblje od 1995. do 2007. godine

Krajem 20. i početkom 21. st. Republika Hrvatska se nalazila u vrlo nepovoljnoj financijskoj situaciji. Tijekom toga razdoblja suočila se s mnogim problemima koji su izravno utjecali na njezin javni dug. Izbijanje bankarske krize, mirovinska reforma te problemi u zdravstvenom sustavu rezultirali su serijom izdanja državnih obveznica na domaćem i inozemnom tržištu (Švaljek, 2006). Sve to je zajedno utjecalo na povećanje javnog duga Republike Hrvatske. Jedan od glavnih problema je bio kontinuirani proračunski deficit koji je 2000. godine dosegnuo svoj vrhunac od 7,5% BDP-a.

Glavni uzroci proračunskog manjka i neravnoteže su bili visoki rashodi koji su nadmašivali prihode. Veliki troškovi financiranja javnih dobara i obnove uništenih objekata iz ratnog perioda, sve veći broj ovisnog stanovništva uzrokovano ranijim odlaskom u mirovinu te potrebne investicije države da bi se potaklo i aktiviralo gospodarstvo glavni su uzroci velikih troškova koje država nije mogla samostalno financirati iz vlastitih izvora (Švaljek, 2006).

S druge strane, država je dio prihoda prikupljala pretvorbom i privatizacijom te prodajom svoje imovine. To se odrazilo na povećanje državnih odnosno kapitalnih prihoda te sveukupnim smanjenjem proračunskih deficita te samim time i javnoga duga.

Tablica 1. Deficit opće države, 1995-2007.

Godina	Ukupni deficit bez kapitalnih prihoda		Ukupni deficit s kapitalnim prihodima	
	mlrd. kn.	% BDP-a	mlrd. kn.	% BDP-a
1995.	1,7	1,7	0,7	0,7
1996.	2,0	1,9	0,4	0,4
1997.	2,7	2,2	1,5	1,2
1998.	2,0	1,5	-0,7	-0,5
1999.	10,1	7,1	3,1	2,2
2000.	11,4	7,5	7,7	5,0
2001.	11,3	6,8	5,2	3,1
2002.	9,0	5,0	4,7	2,6
2003.	12,2	6,1	5,7	2,9
2004.	10,3	4,8	9,0	4,2
2005.	9,3	4,1	8,2	3,6
2006.	7,457	3,0	-	-
2007.	6,289	2,3	-	-

Izvor: Švaljek (2006)

Iz tablice 1 može se vidjeti kretanje deficita opće države i njegovog udjela u BDP-u za promatrano razdoblje. Jasno se vidi kako je udio deficita u BDP-u od 1995. godine rastao, te 2000. godine dosegnuo svoj vrhunac od 7,5 posto BDP-a. Nakon toga uslijedila su smanjenja negativnih salda mjerena udjelom u BDP-u, da bi u 2007. godini iznosio 2,3 posto BDP-a.

Također, može se vidjeti da je deficit umanjeno za kapitalne prihode bio manji od onoga u svim godinama, što znači da je država ostvarivala značajne kapitalne prihode (Švaljek, 2006). Kapitalni prihodi se po svojoj definiciji odnose na prihode koji su ostvareni prodajom nefinancijske imovine (zemljište, nematerijalna imovina, robne zalihe i sl.), čiji je vijek trajanja duži od jedne godine (Narodne novine, 1994).

Zbog višegodišnjeg kontinuiranog rasta javnoga duga, 2004. godine dolazi do fiskalne konsolidacije čiji je naglasak na smanjivanju proračunskog manjka i stabiliziranju udjela javnoga duga u BDP-u. Iako je u nominalnim iznosima visina javnoga duga i nakon 2004. nastavila rasti, taj je rast u 2005. bitno usporen u usporedbi s prethodnim godinama, a u 2006. godini gotovo zaustavljen (Švaljek, 2006). U 2007. godini rast je blago povećan. Iz tablice 2 možemo vidjeti kretanje javnoga duga u promatranom periodu, te njegov udio u BDP-u.

Tablica 2: Dug opće države, bez izdanih jamstava, 1996-2007. godine

Godina	Javni dug	
	mlrd. kn.	% BDP-a
1995.	19,0	19,3
1996.	30,7	28,4
1997.	33,8	27,3
1998.	36,2	26,3
1999.	46,8	33,1
2000.	59,9	39,3
2001.	66,3	40,0
2002.	71,4	39,4
2003.	81,1	40,9
2004.	92,8	43,6
2005.	101,1	44,1
2006.	102,1	41,2
2007.	104,1	37,8

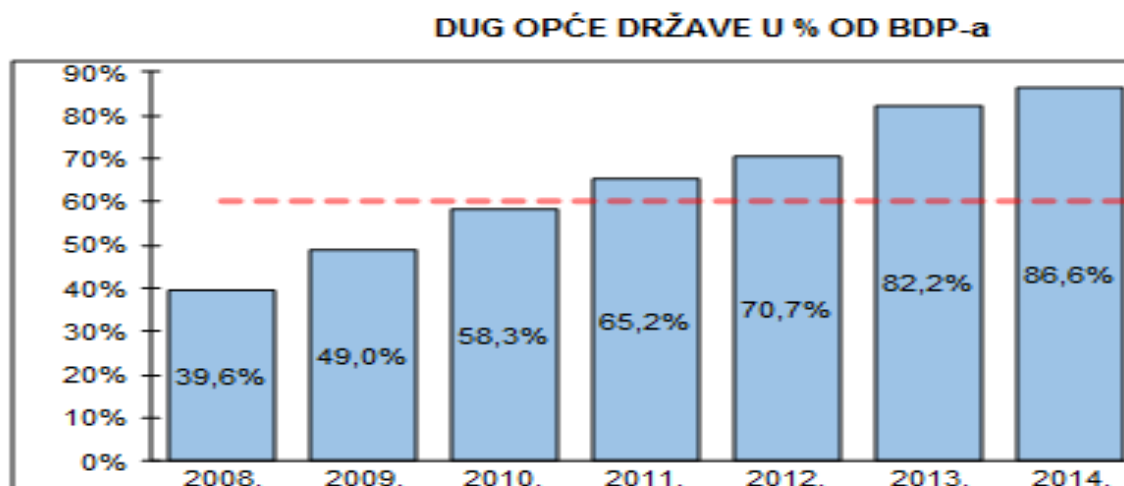
Napomena: Podaci u razdoblju 1994-1998. odnose se na konsolidiranu središnju državu.

Izvor: Švaljek (2006)

2.2.2. Razdoblje od 2008. do 2014. godine

2008. godine Hrvatska i svijet se suočavaju s velikom gospodarskom krizom koja je uvelike utjecala na državne financije te javni dug. Iako je glavni generator javnoga duga deficit državnog proračuna, za Hrvatsku je specifično da su u razdoblju od 2008. do 2014. godine bitnu ulogu imali i drugi čimbenici koji su doveli do toga da se javni dug više nego udvostruči (Andabaka et al., 2017). Preciznije, dug se povećao sa 103 na 284 milijarde kuna. Gledajući iz perspektive udjela u BDP-u od 2008. pa do 2014. godine visina javnog duga se povećala sa 39,6 na 86,6 posto. Upravo taj ogromni porast javnoga duga u BDP-u uzrokovan čimbenicima koji će se kasnije proanalizirati, možemo vidjeti na grafikonu 2, gdje se od 2008. pa sve do 2014. godine vidi jasno povećanje udjela javnoga duga u BDP-u.

Grafikon 2: Kretanje duga opće države od 2008-2014. godine

Izvor: Hrvatska gospodarska komora (2017)

Zbog pada gospodarske aktivnosti odnosno smanjenja proizvodnje, izvoza i zaposlenosti smanjili su se državni prihodi što je izravno utjecalo na proračunski saldo i povećanje deficita. Prihodi od 115 milijardi kuna koji su ostvareni 2008. godine su se nastupanjem krize značajno smanjili, te su tek u 2014. približno približili 2008. godini dosegivši razinu od 114 milijardi kuna. (Andabaka et al., 2017).

S druge strane, rashodi uzrokovani prekomjernom javnom potrošnjom su se konstantno povećavali te su se u promatranom periodu povećali sa 115 na 125 milijardi kuna. Sve to je dovelo do akumuliranog proračunskog deficita u iznosu od 68,6 milijardi kuna te udjela od 38 posto u ukupnom kumulativnom povećanju javnog duga u promatranom razdoblju. U tablici 3 možemo vidjeti kretanje prihoda i rashoda RH za vrijeme svjetske financijske krize.

Tablica 3: Izvršenje državnog proračuna od 2008. do 2014. godine (u kunama)

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
PRIHODI POSLOVANJA	115.772.654.807,01	110.257.946.737,68	107.466.351.150,58	107.069.669.876,26	109.558.927.867,40	108.585.049.413,97	114.044.484.836,99
RASHODI POSLOVANJA	115.292.426.173,10	117.923.991.688,58	120.320.833.484,23	119.939.510.606,11	118.729.991.646,60	123.505.882.577,35	125.689.498.238,84
Razlika - suficit/deficit	480.228.633,91	-7.666.044.950,90	-12.854.482.333,65	-12.869.840.729,85	-9.171.063.779,20	-14.920.833.163,38	-11.645.013.401,85

Izvor: Andabaka et al. (2017)

Osim proračunskog deficita, veliki utjecaj na povećanje javnoga duga imale su i promjene vrijednosti obveznica koje je država prethodno izdala. S obzirom na veliki broj izdanih obveznica te promjene u njihovom vrednovanju uzrokovano deprecijacijom kune prema euru, došlo je do promjene u stanju duga odnosno njegovog povećanja. Također, troškovi financiranja javnoga duga odnosno kamate koje država plaća, su se u tom periodu značajno povećale te su rasle po većoj stopi od nominalnog rasta BDP-a (Andabaka et al., 2017).

Tablica 4: Doprinos promjeni udjela javnoga duga u BDP-u od 2008. do 2014. godine

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2009.-2014.
1. Primarni deficit (1.1. - 1.2.)	0,8	3,7	3,6	4,8	1,9	2,1	1,9	18,0
1.1. Saldo proračuna opće države	2,8	6,0	6,2	7,8	5,3	5,3	5,4	36,0
1.2. Rashodi za kamate	2,0	2,3	2,6	3,0	3,4	3,2	3,5	18,0
2. Efekt lavine (2.1.+2.2.)	-0,8	4,3	3,0	2,2	3,8	3,4	3,9	20,6
2.1. Rashodi za kamate	2,0	2,3	2,6	3,0	3,4	3,2	3,5	18,0
2.2. Doprinos rasta nominalnog BDP-a	-2,8	2,0	0,4	-0,8	0,4	0,2	0,4	2,6
3. Prilagodba stanja i tokova	1,8	1,4	2,7	-0,2	-0,2	6,0	-1,3	8,4
4. Promjena javnoga duga (1.+2.+3.)	1,8	9,4	9,3	6,8	5,5	11,5	4,5	47,0
5. Visina javnoga duga krajem godine	39,6	49,0	58,3	65,2	70,7	82,2	86,6	-

Izvor: Andabaka et al. (2017)

Iz tablice 4 jasno možemo vidjeti da je najveći utjecaj na promjenu javnoga duga imao „efekt lavine“ odnosno rashodi za kamate, te nakon njega primarni deficit i na kraju „prilagodba stanja i tokova“ odnosno promjena vrijednosti državnih obveznica uslijed deprecijacije kune.

2.2.3. Razdoblje od 2015. do 2020.g

Nakon dugih sedam godina Hrvatska je krajem 2015. godine službeno izašla iz recesije s ukupnim javnim dugom u iznosu od 284 milijardi kuna. Od tada započinje proračunska konsolidacija te se počinje smanjivati proračunski manjak, da bi u 2017. godini sa ostvarenim prihodom od 167,2 milijardi kuna te ostvarenim rashodom u iznosu od 164,4 milijardi kuna, RH po prvi put ostvarila suficit od 2,75 milijardi kuna odnosno suficit od 0,8 posto BDP-a. Gledajući u odnosu na prethodnu 2016. godinu, prihodi su se povećali za 4,4 posto odnosno 5,6 milijardi kuna, a rashodi su se smanjili za 0,3 posto. Glavni razlog ostvarenog suficita je povećanje prihoda koje je proizašlo iz povećanja poreznih prihoda (Ministarstvo financija, 2018).

Nakon 2017. u sljedeće dvije godine Hrvatska je ostvarila približno uravnotežen proračun gdje je u 2018. godini ostvaren suficit od 0,2 posto BDP-a, te u 2019. godini suficit od 0,4 posto BDP-a. Pritom je udio javnoga duga u odnosu na BDP na kraju 2019. pao za 1,5 postotnih bodova u odnosu na godinu ranije, a u odnosu na 2015. godinu za više od 11 postotnih bodova (Ministarstvo financija, 2019). Iz tablice 5 možemo vidjeti saldo konsolidirane opće države za 2018. i 2019. godinu i njegovo pozitivno kretanje.

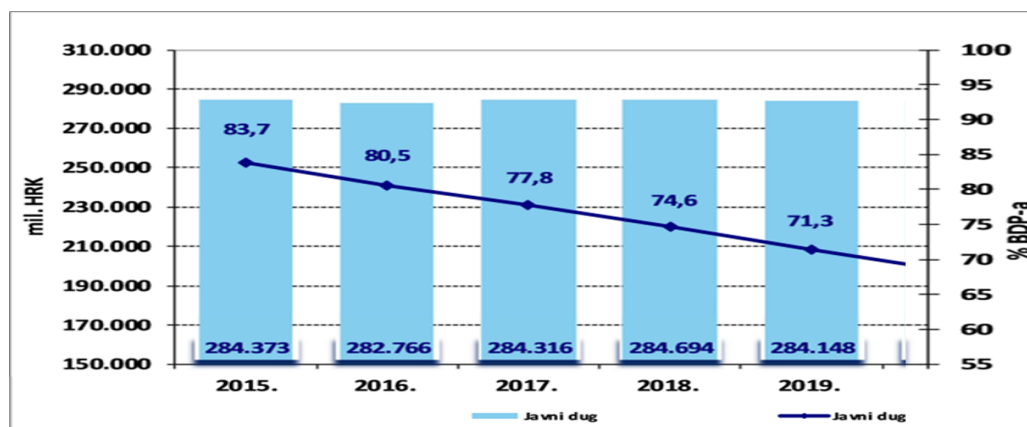
Tablica 5: Ukupni manjak/višk općeg proračuna

(u kunama)	2018.	Plan 2019.	2019.
Manjak/višk državnog proračuna	-191.530.270	-1.264.545.308	49.593.703
% BDP-a	-0,1	-0,3	0,01
Manjak/višk izvanproračunskih korisnika	2.621.771.286	1.746.220.851	2.016.762.456
% BDP-a	0,7	0,4	0,5
Manjak/višk jedinica lokalne države	-421.584.243	-480.000.000	-1.425.533.132
% BDP-a	-0,1	-0,1	-0,4
Ukupni manjak/višk opće države, nacionalna metodologija računskog plana	2.008.656.773	1.675.543	640.823.027
% BDP-a	0,5	0,0	0,2
Ostale prilagodbe, ESA 2010 metodologija	-1.159.064.472	-583.667.315	912.408.682
% BDP-a	-0,3	-0,1	0,2
Ukupni manjak/višk konsolidirane opće države, ESA 2010 metodologija	849.592.301	-581.991.773	1.553.231.709
% BDP-a	0,2	-0,1	0,4

Izvor: Ministarstvo financija (2020)

Kretanje javnoga duga u promatranom periodu i njegovog udjela u BDP-u možemo vidjeti na grafikonu 3. Stupci označavaju iznos nominalnoga javnoga duga, a krivulja predstavlja kretanje njegovog udjela u BDP-u za promatranu godinu. Jasno možemo vidjeti da se njegov udio u promatranom periodu smanjivao, te je u 2019. godini dosegnuo razinu od 71,3 posto BDP-a

Grafikon 3: Javni dug u razdoblju 2015. – 2019

Izvor: Ministarstvo financija (2020)

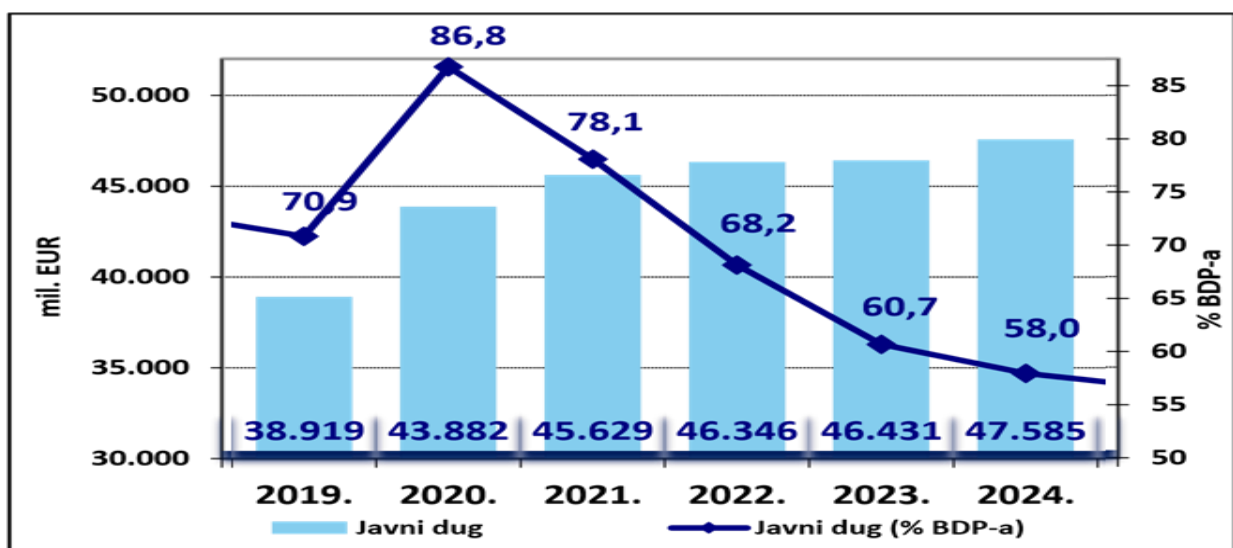
2.2.4. Razdoblje od 2020. do 2024. godine

2020. godine Hrvatska i svijet se suočavaju sa globalnom pandemijom koja je uvelike utjecala na hrvatske financije i njezin javni dug. Kao posljedica COVID-19 pandemije i mjera uvedenih za njeno suzbijanje, tijekom 2020. godine zaustavljena su pozitivna kretanja ekonomskih aktivnosti bilježena tijekom prethodnih pet godina (Ministarstvo financija, 2021). To se uvelike odrazilo na državne prihode i rashode, te su u 2020. godini prihodi pali za 6 posto, a rashodi se povećali za 9,8 posto u odnosu na 2019. godinu. Sve to je rezultiralo proračunskim manjkom od 25,4 milijarde kuna odnosno 6,8 posto BDP-a (Ministarstvo financija, 2021). Već u sljedećoj godini prihodi su se povećali za 17,1 posto odnosno iznosili su 154,1 milijarde kuna, a rashodi su se također povećali za 10,1 posto odnosno iznosili su 169 milijardi kuna (Ministarstvo financija, 2022).

Tijekom 2022. godine gospodarstvo Republike Hrvatske suočilo se s brojnim prilikama, ali i ograničenjima u uvjetima geopolitičkih napetosti, ruske agresije na Ukrajinu, nastavka poremećaja u opskrbnim lancima, a sve to u kontekstu vrlo snažnih inflatornih pritisaka (Ministarstvo financija, 2023). Unatoč svim tim događanjima, u 2022. godini ostvaren je višak proračuna opće države u iznosu od 2 milijarde kuna ili 0,4 posto BDP-a. U 2023. godini nastavljena su pozitivna kretanja salda proračuna te je ostvaren ukupni višak od 24,3 milijuna eura odnosno 0,04 posto BDP-a.

Svi navedeni šokovi koji su se dogodili od 2020. godine odredili su i kretanje javnoga duga i njegovog udjela u BDP-u. Na grafikonu broj 4 možemo jasno vidjeti da se nakon 2019. godine zaustavlja silazni trend kretanja udjela javnoga duga u BDP-u, te se u 2020. godini naglo povećava i dostiže do tada rekordnu razinu od 86,7 posto BDP-a. Tek 2022. godine udio javnoga duga u BDP-u se spustio ispod razine koja je ostvarena u 2019. godini odnosno prije početka pandemije. Također možemo vidjeti predviđanja ministarstva financija u vidu kretanja nominalnoga iznosa javnoga duga i njegovog udjela u BDP-u za 2024. godinu, gdje se očekuje daljnje smanjenje udjela javnoga duga u BDP-u.

Grafikon 4: Kretanje javnoga duga i njegovog udjela u BDP-u u razdoblju 2019.-2024. godine

Izvor: Ministarstvo financija (2023)

3. PREGLED TURISTIČKIH POKAZATELJA I DOPRINOS TURIZMA GOSPODARSTVU RH

3.1. KRETANJE TURISTIČKIH POKAZATELJA

3.1.1. Razdoblje od 2000. godine do 2007. godine

Završetkom 20. i početkom 21. stoljeća turizam je, kao djelatnost s izrazitim potencijalom u RH, imao vrlo mali udio u BDP-u. Razlog tomu su svakako ratna zbivanja koja su zahvatila Hrvatsku početkom 90-ih godina 20. stoljeća, te uzrokovala veliki pad aktivnosti u turističkim djelatnostima. Samim time smanjile su se i investicije u turizam koje imaju veliku važnost u razvoju turizma i njegovom funkcioniranju. Tek krajem 90-ih i početkom 2000-tih dolazi do značajnog povećanja investicija u turizam, te je najveće apsolutno povećanje investicija ostvareno u 2002. u odnosu na 2001. godinu. Uzevši u obzir navedeno povećanje investicija i činjenicu da je to druga godina zaredom da je zabilježeno povećanje investicija u turizam, može se izvesti privremeni zaključak da je došlo do pozitivne promjene u shvaćanju turizma kao važne djelatnosti u Hrvatskoj (Vuković, 2006).

U 2002. godini udio turizma u BDP-u iznosio je 3 posto, što je i dalje bilo manje od predratne 1990. godine, kada je iznosio 4 posto. Devizni prihod od turizma kao drugi važni pokazatelj iznosio je 3,8 milijardi USD odnosno 17 posto BDP-a. Ukupni broj dolazaka turista iznosio je 8,3 milijuna odnosno 98 posto dolazaka iz 1990. godine te je ostvareno 44,7 milijuna noćenja odnosno 85 posto iz 1990. godine (Vuković, 2006).

Iz tablice broj 6 može se vidjeti nagli porast dolazaka turista početkom 2000-tih godina, koji se nastavio u narednim godinama. Jasno se može zaključiti da turizam od početka 21. st. ponovno dobiva na značaju.

Tablica 6: Dolasci turista u razdoblju od 2000. do 2007. godine

	DOLASCI TURISTA (u tisućama)							
	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.
UKUPNO	7.137	7.860	8.320	8.878	9.412	9.995	10.385	11.162
DOMAĆI	1.305	1.316	1.376	1.469	1.500	8.467	1.726	9.306
STRANI	5.831	6.544	6.944	7.409	7.912	1.528	8.659	1.856

Izvor: Vuković (2006), Ministarstvo turizma (2007)

Usporedno s rastom dolazaka turista rastao je i neto devizni prihod od turizma. Tako se već u 2004. godini skoro utrostručio u odnosu na 2000. godinu. Iz tablice broj 7 može se vidjeti pozitivan trend kretanja deviznih prihoda od turizma od 2000. godine te nagli porast nakon 2002. godine.

Tablica 7: Devizni prihod od turizma u USD, 2000.-2007.

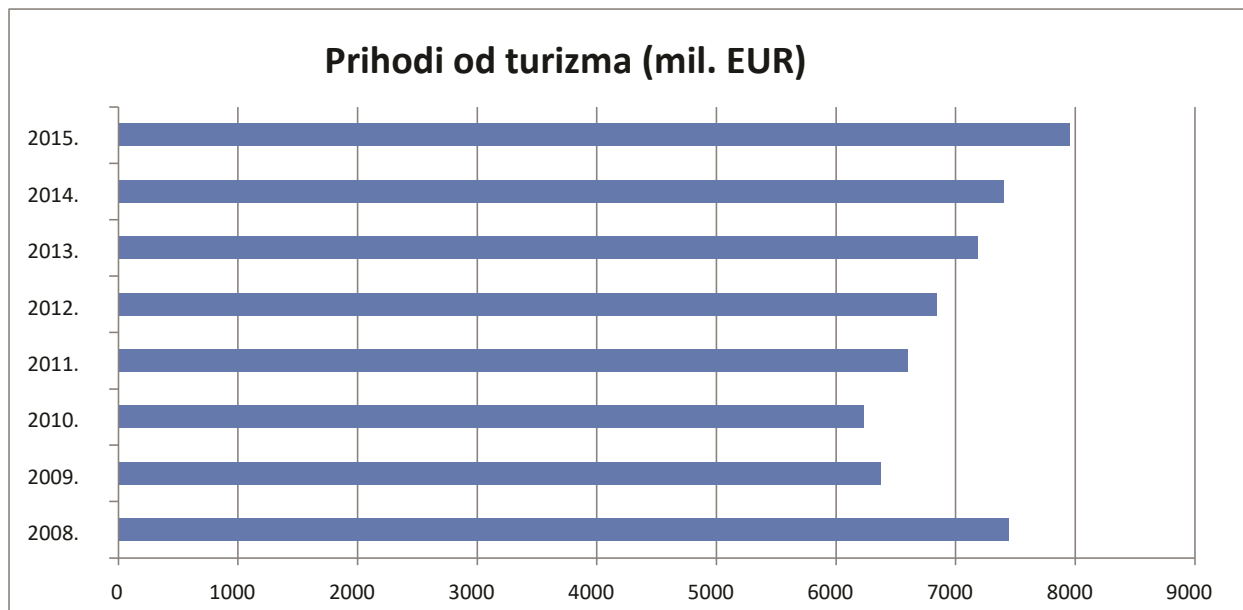
	U K U P N O		
	Prihod	Rashod	Neto prihod
2000.	2.758,0	-568,1	2.189,9
2001.	3.335,0	-606,4	2.728,6
2002.	3.811,4	-781,3	3.030,2
2003.	6.376,4	-672,4	5.704,1
2004.	6.972,9	-838,8	6.134,1
2005	7.469,6	-	-
2006	7.900,6	-	-
2007	9.214,1	-	-

Izvor: Vuković (2006) i obrada autora

3.1.2. Razdoblje od 2008. godine do 2014. godine

Nakon uzlaznog perioda turističkih djelatnosti i pozitivnih kretanja turističkih pokazatelja, nastupanjem svjetske financijske krize 2008. godine dolazi do značajnog pada turističke potražnje u RH. Već iduće godine zabilježen je veliki pad prihoda od turizma od 14,35 posto. U tablici broj 8 prikazano je kretanje stopa promjene prihoda od turizma za vrijeme krize. U 2008. godini Hrvatska je ostvarila oko 7,5 milijardi eura prihoda od turizma. Nakon toga, u naredne dvije godine uslijedio je značajan pad prihoda od turizma te je u 2010. godini dosegnuo razinu od 6,237 milijardi eura prihoda. Već u 2011. godini pad se zaustavlja i prihodi od turizma počinju polagano rasti sve do 2015. godine kada je ostvareno oko 8 milijardi eura prihoda te je nadmašena razina iz 2008. godine (Samardžić, 2016). Kretanje prihoda od turizma u navedenom periodu može se vidjeti i na grafikonu broj 5. Odmah se može primijetiti da nakon pada prihoda tijekom 2009. i 2010. godine Hrvatska ostvaruje konstantni rast prihoda, te 2015. godine prihodi od turizma nadmašuju ostvarene prihode iz 2008. godine. Iz ovoga se može zaključiti da je trebalo punih sedam godina da Hrvatska dostigne razinu od 2008. godine, što pokazuje koliko je kriza bila jaka i dugotrajna te koliki je utjecaj imala na hrvatski turizam.

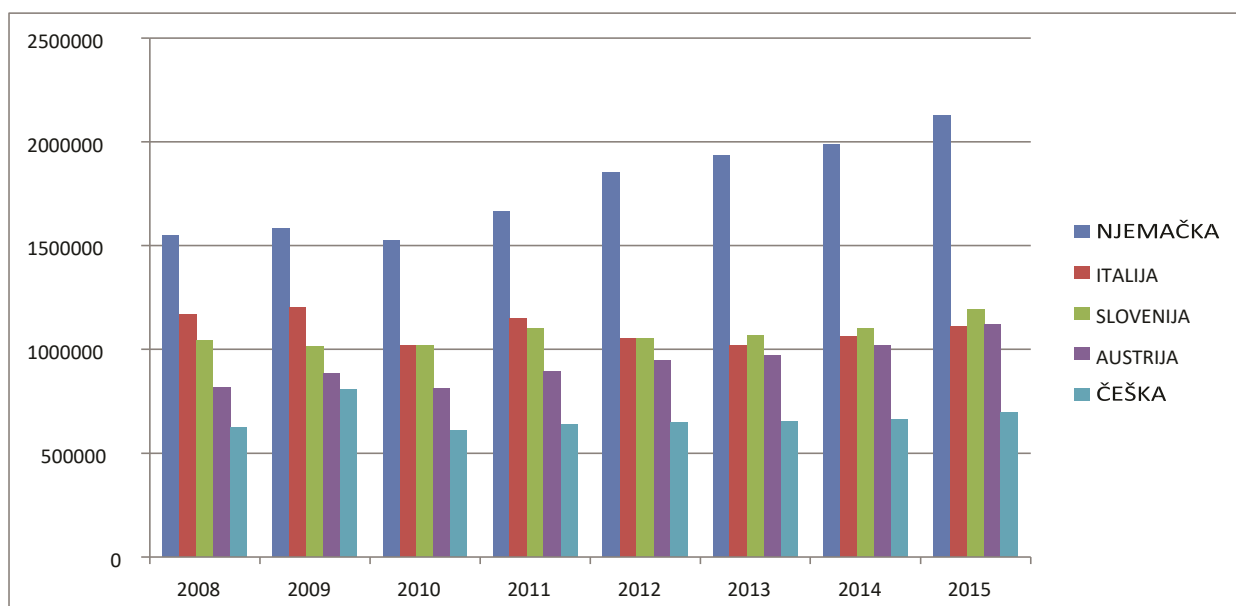
Grafikon 5: Grafički prikaz kretanja prihoda od turizma (mil. eur) RH za razdoblje 2008. – 2015.

Izvor: Samardžić (2016)

Iz grafikona broj 6 može se vidjeti kretanje dolazaka turista iz pet zemalja čiji državljani ostvaruju najveći broj dolazaka. Od 2008. do 2010. godine može se vidjeti da je broj dolazaka stagnirao u svim zemljama. Od 2011. godine počinje polagani trend rasta broja dolazaka iz većine zemalja.

Grafikon 6: Dolasci turista u Hrvatsku za razdoblje 2008. – 2015.

Izvor: Samardžić (2016)

3.1.3. Razdoblje od 2015. do 2020. godine

Nakon završetka financijske krize, od 2015. godine uzlazni trend turističke potražnje se nastavio sve do 2020. godine. U tom periodu prihod od turizma se povećao za preko 2 milijarde eura te dosegnuo visinu od skoro 20 posto BDP-a, odnosno 1/5 od ukupno ostvarenog BDP-a, što je ujedno i najveći udio u Europskoj uniji. Broj dolazaka se također kretao uzlaznom putanjom te se povećao s 14,2 na 19,6 milijuna dolazaka.

Tablica 8: Glavni sektorski pokazatelji, 2015 – 2020. godine

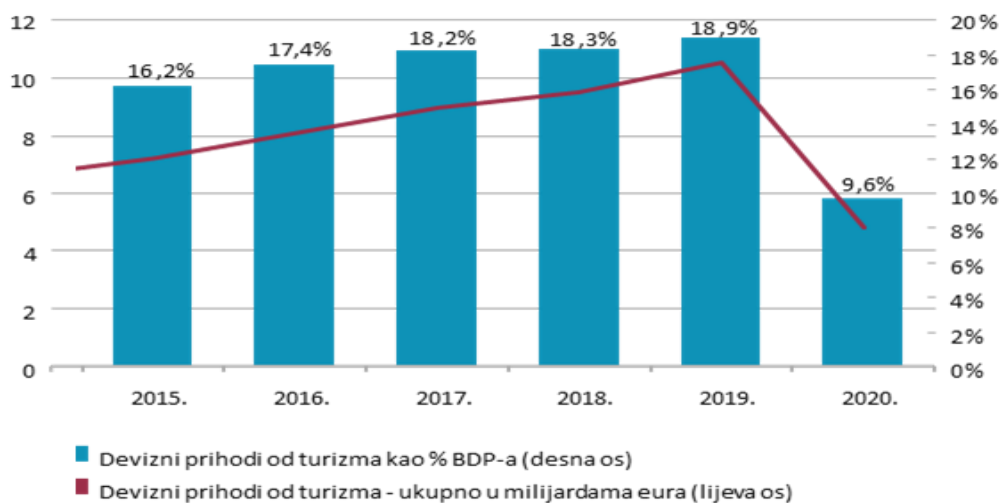
	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Broj noćenja (u milijunima)	71,4	77,9	86,2	89,7	91,2	40,8
Broj dolazaka (u milijunima)	14,2	15,5	17,4	18,7	19,6	7,0
Prihodi od turizma (u milijardama eura)	7,9	8,1	9,0	9,5	10,5	4,8
Udio deviznih prihoda u BDP-u (u %)	18,1	18,6	18,9	18,4	19,5	9,8

Izvori: Sektorska analiza – turizam (2021)

Iz tablice broj 8 možemo vidjeti kretanje turističkih pokazatelja u periodu od 2015. do 2020. godine, gdje 2019. godine Hrvatska postiže rekordan prihod od turizma u iznosu od 10,5 milijardi eura.

Nastupanjem svjetske pandemije 2020. godine i poduzimanjem aktivnosti država u vidu paketa mjera ograničenja putovanja, u Hrvatskoj je kao posljedica toga zabilježeno značajno smanjenje turističke potražnje (Rašić, 2021). Iz tablice broj 9 se može vidjeti da je broj dolazaka pao za 64,2 posto, a broj noćenja za 55,3 posto. Veliki pad turističkih pokazatelja odrazio se i na devizni prihod od turizma te se tako on u odnosu na 2019. godinu smanjio za 45,7 posto odnosno iznosio je 4,8 milijardi eura. Pad kretanja deviznih prihoda može se vidjeti na grafikonu broj 7, gdje se jasno vidi nagla promjena u kretanju s 2019. na 2020. godinu. Također se može vidjeti da se smanjio i udio deviznih prihoda u BDP-u, odnosno iznosio je samo 9,6 posto BDP-a.

Grafikon 7: Devizni prihodi od turizma u Hrvatskoj 2015.-2020.g

Izvori: Sektorska analiza – turizam (2021)

3.1.4. Razdoblje od 2021. do 2023. godine

Već u 2021. godini dolazi do snažnog rasta turističke potražnje, te u odnosu na 2020. godinu broj dolazaka raste za 82,5 posto, a broj noćenja za 72,1 posto. Ipak, usprkos pozitivnim kretanjima, u 2021. godini nije dosegnuta razina iz pretpandemijske 2019. U usporedbi s 2019. u 2021. godine ostvareno je 23 posto manje noćenja i 35 posto manje dolazaka (Rašić, 2022). Pozitivno kretanje ostvareno je i u deviznim prihodima od turizma. Tako je 2021. godine ostvareno 9,1 milijardi prihoda što je ipak i dalje bilo manje od pretpandemijske 2019. godine za 1,4 milijardi eura.

U 2022. godini nastavio se pozitivan trend kretanja turističkih pokazatelja te je ostvareno 17,8 milijuna dolazaka odnosno 28,3 posto više u odnosu na prethodnu godinu, i 90 milijuna noćenja odnosno 30,9 posto više. Prihodi od turizma su iznosili 13,1 milijardi eura što je porast za 44 posto u odnosu na prethodnu godinu, odnosno dosegli su razinu od 19,3 posto BDP-a.

Tablica 9: Glavni sektorski pokazatelji 2021. – 2023.

	2021.	2022.	2023
Broj noćenja (u milijunima)	70,2	90,0	92,4
Broj dolazaka (u milijunima)	12,8	17,8	19,5
Prihodi od turizma (u milijardama eura)	9,1	13,1	14,6
Udio deviznih prihoda u BDP-u (u %)	15,6	19,3	19,6

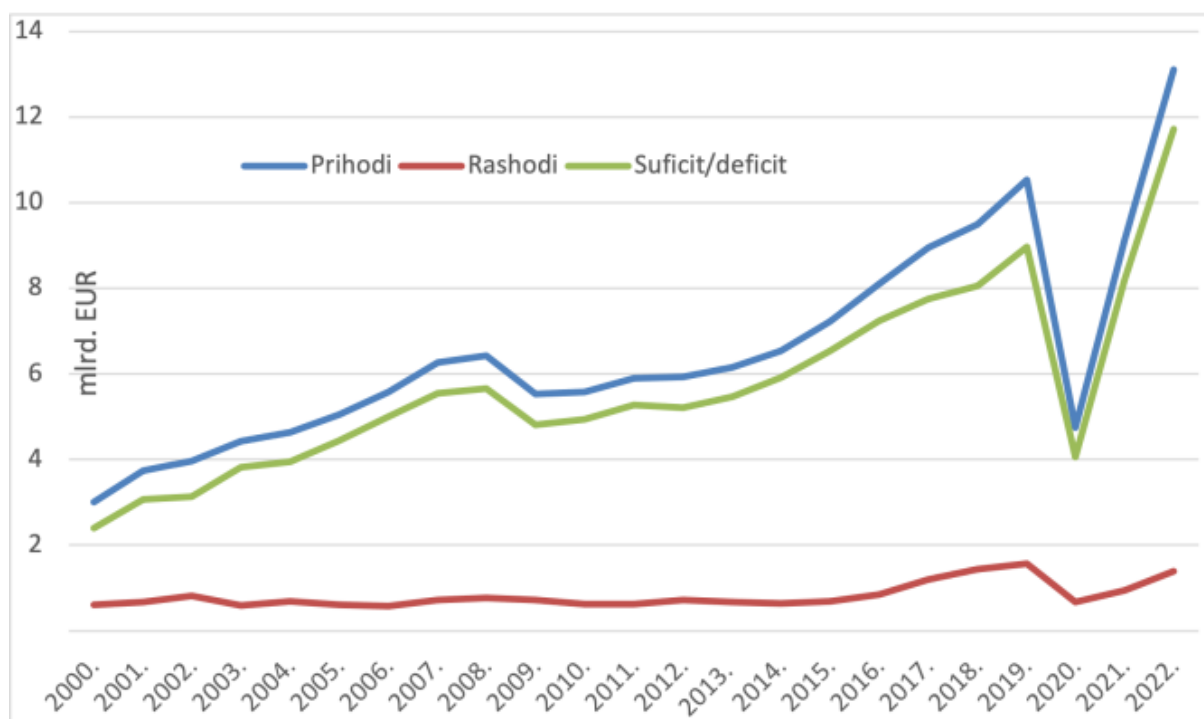
Izvori: Sektorska analiza – turizam (2023), Ministarstvo turizma (2024)

I u 2023. godini nastavio se sličan trend. U komercijalnim smještajnim objektima ostvareno je 19,5 milijuna dolazaka i 92,4 milijuna noćenja turista što je za 9,7 posto više dolazaka turista i za 2,6 posto više noćenja u odnosu na 2022. Također ostvareno je 14,6 milijardi eura deviznih prihoda odnosno 19,6 posto BDP-a, što je za 11,4 posto više u odnosu na prethodnu godinu (Ministarstvo turizma, 2024). Navedena kretanja turističkih pokazatelja mogu se vidjeti iz tablice broj 9.

3.2. DOPRINOS TURIZMA GOSPODARSTVU

Početak 21. st. dolazi do velike promjene u turističkoj potražnji, što se uvelike odrazilo na hrvatsko gospodarstvo. Gledajući od 2000. godine kada je Hrvatska ostvarila oko 3 milijarde eura prihoda od turizma, pa sve do 2022. godine s 13 milijardi eura ostvarenih prihoda, jasno se može vidjeti da su se prihodi povećali za oko 10 milijardi eura. Na grafikonu broj 8 prikazano je kretanje prihoda i rashoda od 2000. do 2022. godine. Uz prihode, Hrvatska također ostvaruje i rashode koji se odnose na turističke aktivnosti domaće populacije izvan Hrvatske. Na grafikonu su zbog toga prikazani i rashodi kako bi se dobila prava slika turističke bilance Hrvatske. Oduzimanjem prihoda i rashoda dobiva se suficit koji je Hrvatska konstantno ostvarivala tijekom promatranog perioda.

Grafikon 8: Kretanje prihoda i rashoda RH, 2000. – 2022.

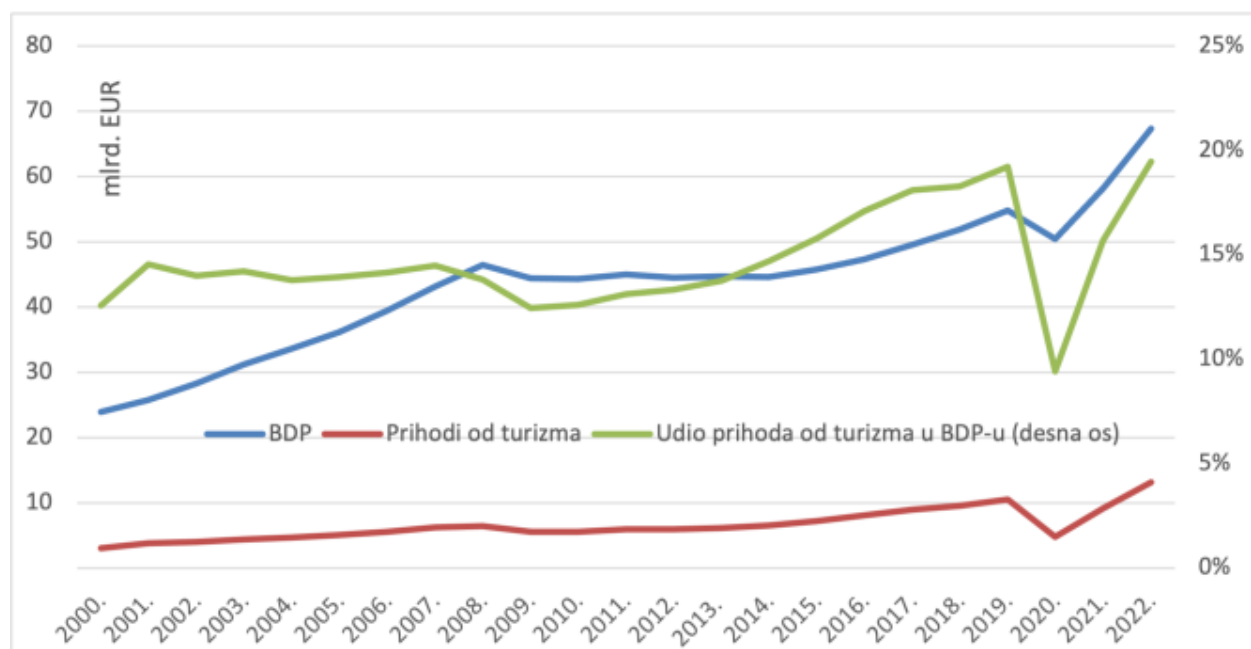
Izvor: Ekonomska baza (2023)

Gotovo tijekom cijelog perioda krivulja suficita je imala uzlaznu putanju, osim u dva perioda kada je Hrvatska bila pogođena financijskom krizom početkom 2009. godine i svjetskom pandemijom 2020. godine.

Jedan od najboljih pokazatelja doprinosa turizma hrvatskom gospodarstvu i njegovom rastu je svakako udio prihoda od turizma u BDP-u. U početnom razdoblju njegov udio se nije puno mijenjao, te se kretao između 12-15 posto BDP-a sve do 2016. godine kada se naglo povećava, te u 2019. godini dostiže rekordnu razinu od 19,5 posto BDP-a. U sljedećoj godini nastupanjem svjetske pandemije smanjuje se na 9,8 posto BDP-a, ali već nakon iduće tri godine premašuje rekordnu 2019. godinu i ostvaruje 19,6 posto BDP-a.

Na grafikonu broj 9 može se jasno vidjeti kretanje udjela prihoda od turizma u BDP-u za promatrani period. Također je jasno vidljiva i povezanost između prihoda od turizma i BDP-a odnosno njihova koreliranost što je i razumljivo s obzirom na visinu udjela prihoda u BDP-u.

Grafikon broj 9: Udio prihoda od turizma u BDP-u RH, 2000. – 2022.

Izvor: Ekonomska baza (2023)

4. KANALI UTJECAJA TURIZMA NA JAVNI DUG

4.1. Odrednice proračunskog deficita

Prema Blanchardu (2011) formula za proračunski deficit se može zapisati na sljedeći način:

$$\text{Deficit}_t = rB_{t-1} + G_t - T_t$$

Prva stavka formule predstavlja plaćenu kamatu (r) na dotadašnji akumulirani javni dug (B_{t-1}), dok se druga stavka odnosi na razliku između državne potrošnje (G) prikupljenih poreza (T) i. Druga stavka može biti pozitivnog ili negativnog predznaka ovisno o tome jesu li prikupljeni porezi nadmašili državnu potrošnju li nisu.

Druga stavka se još zove i primarni deficit ($G > T \rightarrow G - T > 0$) odnosno suficit ($G < T \rightarrow G - T < 0$), ovisno o predznaku. Rastom javnoga duga rast će i kamate koje će država plaćati na javni dug, što je osobito karakteristično za Hrvatsku s obzirom na to da ona ima kontinuirani trend rasta javnoga duga u proteklim desetljećima. Isto tako, Hrvatska bilježi kontinuirani primarni deficit uslijed visoke državne potrošnje koja nadmašuje prikupljene poreze.

Deficit se isto tako prema Blanchardu (2011) može zapisati na sljedeći način:

$$B_t - B_{t-1} = \text{Deficit}_t$$

Deficit je ovdje prikazan kao razlika između duga iz tekuće (B_t) i prethodne godine (B_{t-1}), te ovisno o njegovoj promjeni, mijenja se i deficit iz tekuće godine. Spajanjem te dvije jednadžbe dobivamo modificiranu jednadžbu:

$$B_t - B_{t-1} = rB_{t-1} + G_t - T_t$$

Izražena riječima, promjena javnoga duga je zbroj kamate na prethodno akumulirani javni dug, i primarnog deficita.

4.2. Utjecaj turizma na porezne prihode

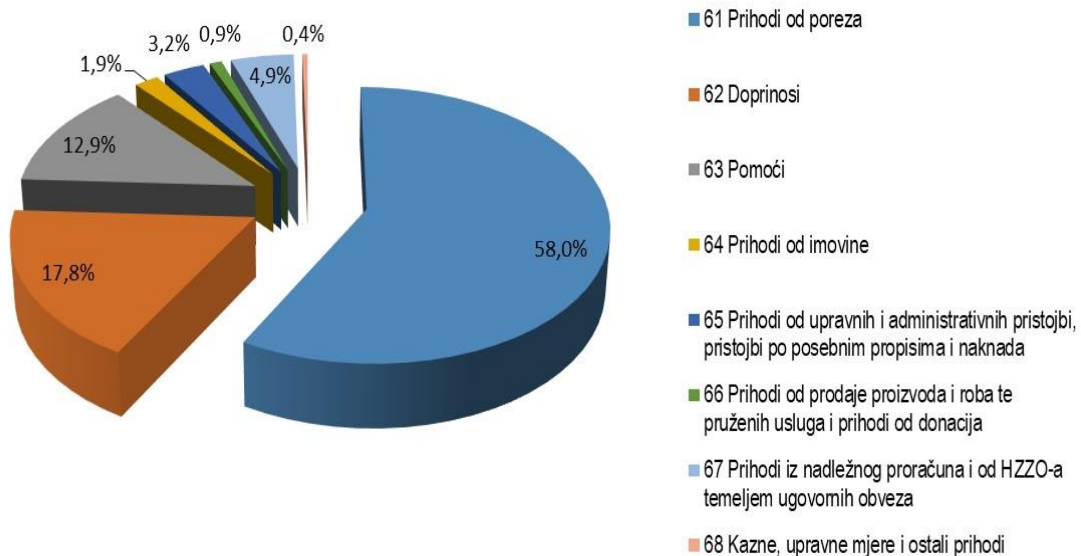
Analizirajući strukturu državnih prihoda koji se ostvare tijekom jedne godine, lako se može zaključiti da su upravo porezi jedna od glavnih komponenti u strukturi prihoda i najvažniji alat za prikupljanje novca državnog proračuna. Promatrajući grafikon broj 10 možemo vidjeti planiranu strukturu državnih prihoda Republike Hrvatske za 2023. godinu. Odmah se može primijetiti da najveći udio zauzimaju porezni prihodi od skoro 60 posto, nakon kojih slijede doprinosi i pomoći. Upravo se iz ovoga primjera može vidjeti koliku važnost imaju porezi u ostvarivanju prihoda i financiranju države i njenih aktivnosti.

Uzimajući u razmatranje samo one poreze koji su najznačajniji u turističkim djelatnostima možemo ih podijeliti u tri skupine: izravne poreze, neizravne poreze i poreze na imovinu (Roller, 2003). Izravni porezi se odnose na porez na dohodak i porez na dobit. Porez na dohodak plaćaju fizičke osobe kojima se oporezuje ukupni dohodak, dok porez na dobit plaćaju fizičke osobe na ostvarenu dobit (Ostrički, 2021).

Neizravni porezi su: PDV (porez na dodanu vrijednost), trošarine i posebni porezi te porez na potrošnju. PDV je svefazni porezni oblik koji se obračunava u svakoj fazi proizvodno-prodajnog ciklusa ali samo na iznos dodane vrijednosti koja se oblikovala u svakoj pojedinoj fazi (Ostrički, 2021).

Grafikon broj 10: Struktura prihoda državnog proračuna 2023. godina

Prihodi poslovanja državnog proračuna u 2023. godini

Izvor: Ministarstvo financija (2022)

Trošarine se odnose na oporezivanje pojedinih proizvoda kao što su cigarete i duhanski proizvodi te alkohol (Ostrički, 2021). Porez na imovinu se odnosi na kuće za odmor koji se plaća po četvornom metru na godišnjoj razini (Ostrički, 2021).

Iz tablice broj 10 mogu se vidjeti prihodi državnog proračuna za razdoblje od 2021. do 2025. godine. Analizirajući projekciju poreznih prihoda i njihovu strukturu za 2024. godinu može se vidjeti da se očekuje ostvarenje poreznih prihoda u iznosu od 13,9 milijardi eura. Najveći udio zauzima PDV u iznosu od 9,6 milijardi eura, nakon kojeg slijede trošarine i posebni porezi u iznosu od 2,2 milijarde eura. Porez na dobit iznosi 1,6 milijardi eura.

Tablica 10: Prihodi državnog proračuna za razdoblje 2021. - 2025.

Prihodi državnog proračuna (EUR)		Ostvarenje 2021.	PLAN 2022.	PLAN 2023.	Indeks 2023./2022	Projekcija 2024.	Indeks 2024./2023	Projekcija 2025.	Indeks 2025./2024
UKUPNO		20.447.755.545	22.802.863.016	24.859.272.737	109,0	24.820.994.674	99,8	25.753.282.403	103,8
6	PRIHODI POSLOVANJA	20.358.368.909	22.617.377.099	24.768.644.024	109,5	24.725.193.590	99,8	25.662.047.524	103,8
61	Prihodi od poreza	11.102.500.206	12.670.975.981	13.275.198.901	104,8	13.957.222.718	105,1	14.650.909.409	105,0
611	Porez i prirez na dohodak	0	0	0	#	0	#	0	# 104,9
612	Porez na dobit	1.050.513.632	1.500.442.956	1.579.941.703	105,3	1.660.852.437	105,1	1.742.112.237	105,0
614	Porezi na robu i usluge	9.994.192.563	11.093.826.361	11.616.879.449	104,7	12.215.809.429	105,2	12.825.714.592	105,6
6141	- Porez na dodanu vrijednost	7.578.323.949	8.580.937.424	9.112.511.174	106,2	9.651.322.354	105,9	10.194.104.037	# 102,4
6142	- Porez na promet	74.264	32.031	0	#	0	# 102,1	0	103,1
6143	- Posebni porezi i trošarine	2.169.194.839	2.219.380.630	2.199.670.733	99,1	2.245.579.775	102,8	2.298.770.477	#
615	Porezi na međunarodnu trgovinu i transakcije	57.788.427	76.690.555	78.377.749 0	102,2	80.560.852 0	#	83.082.580 0	
616	Ostali prihodi od poreza	5.584	16.109		#				
62	Doprinosi	3.351.206.366	3.713.729.897	4.017.285.007	108,2	4.221.474.478	105,1	4.405.421.476	104,4
622	Doprinosi za mirovinsko osiguranje	3.349.959.276	3.712.463.114	4.017.285.007 0	108,2	4.221.474.478 0	105,1	4.405.421.476 0	104,4
623	Doprinosi za zapošljavanje	1.247.089	1.266.783		#		#		#
63	Pomoći	2.921.134.647	3.743.157.629	4.972.083.690	132,8	4.003.401.407	80,5	4.015.146.845	100,3
64	Prihodi od imovine	409.261.211	287.920.771	316.449.178	109,9	317.924.663	100,5	323.844.748	101,9
65	Prihodi od upravnih i administrativnih pristojbi, pristojbi po posebnim propisima i	820.922.046	616.534.524	606.993.475	98,5	624.908.750	103,0	649.544.653	103,9
66	Prihodi od prodaje proizvoda i roba te pruženih usluga i prihodi od donacija	208.971.109	181.010.369	187.161.760	103,4	178.850.651	95,6	182.974.126	102,3
67	Prihodi iz nadležnog proračuna i od HZZO-a temeljem ugovornih obveza	1.436.218.512	1.296.152.167	1.285.633.353	99,2	1.312.075.592	102,1	1.323.381.255	100,9
68	Kazne, upravne mjere i ostali prihodi	108.154.814	107.895.761	107.838.660	99,9	109.335.331	101,4	110.825.011	101,4
7	PRIHODI OD PRODAJE NEFINANCIJSKE IMOVINE	89.386.636	185.485.917	90.628.713	48,9	95.801.084	105,7	91.234.879	95,2

Izvor: Ministarstvo financija (2022)

4.3. Utjecaj turizma na državnu potrošnju

Država potiče razvoj turizma subvencioniranjem turističkog sektora bespovratnim sredstvima za ulaganje u turističke djelatnosti. Glavni nositelj državnog ulaganja u javnu i privatnu turističku infrastrukturu je akt „Strategija razvoja održivog turizma“ koja se financira dijelom iz hrvatskog proračuna a dijelom iz europskih fondova (Ministarstvo turizma, 2023). Financijska sredstva iz državnog proračuna osigurana su iz „Nacionalnog plana oporavka i otpornosti“, „Program konkurentnosti i kohezije“, „Program učinkoviti ljudski potencijali“ i „Integrirani teritorijalni program“.

Akt strateškog planiranja se odnosi na dvije vrste turizma; zdravstveni i aktivni, čiji je cilj ulaganje u javnu lječilišnu i sportsku infrastrukturu čime se potiče razvoj malog i srednjeg poduzetništva te samozapošljavanje (Ministarstvo turizma, 2023). Dodjela sredstava podijeljena je u tri skupine: ulaganja u razvoj turističkih proizvoda visoke dodane vrijednosti na posjetiteljsku infrastrukturu, infrastrukturu aktivnog turizma i infrastruktura u funkciji razvoja lječilišnog i wellness turizma (Ministarstvo turizma, 2023).

Iz tablice broj 11 možemo vidjeti kretanje ukupnih rashoda državnog proračuna od 2021. do 2025. godine. Financijska sredstva za financiranje turističkih djelatnosti pokrivena su iz stavki subvencije i pomoći. Za 2024. godinu subvencije su projicirane na iznos od 1,264 milijardi eura te pomoći u iznosu od 5,8 milijardi eura.

Tablica 11: Kretanje ukupnih rashoda državnog proračuna u razdoblju 2021. - 2025.

ukupno svi izvori		Izvršenje 2021.	Tekući plan 2022.	Indeks 22./21.	Prijedlog 2023.	Indeks 23./22.	Projekcija 2024.	Indeks 24./23.	Projekcija 2025.	Indeks 25./24.
UKUPNO		22.434.189.710	24.518.242.090	109,3	26.666.161.824	108,8	25.635.977.356	96,1	25.925.006.222	101,1
- 3	Rashodi poslovanja	21.447.655.581	23.056.660.098	107,5	24.774.096.841	107,4	24.249.138.148	97,9	24.796.648.543	102,3
31	Rashodi za zaposlene	3.214.512.884	3.392.831.085	105,5	3.753.296.323	110,6	3.754.621.164	100,0	3.776.487.504	100,6
32	Materijalni rashodi	2.390.797.582	2.802.065.271	117,2	2.670.574.074	95,3	2.586.176.096	96,8	2.679.842.549	103,6
34	Financijski rashodi	1.030.721.076	1.046.271.579	101,5	967.570.064	92,5	894.538.640	92,5	798.538.304	89,3
35	Subvencije	1.593.878.991	1.255.471.244	78,8	1.530.336.342	121,9	1.264.263.108	82,6	1.204.919.834	95,3
36	Pomoći dane u inozemstvo i unutar općeg proračuna	5.289.345.245	5.618.178.414	106,2	6.161.090.002	109,7	5.875.159.943	95,4	6.194.226.105	105,4
37	Naknade građanima i kućanstvima na temelju osiguranja i druge naknade	6.992.950.644	7.554.924.307	108,0	8.058.293.189	106,7	8.395.538.874	104,2	8.701.988.121	103,7
38	Ostali rashodi	935.449.159	1.386.918.197	148,3	1.632.936.847	117,7	1.478.840.323	90,6	1.440.646.126	97,4
- 4	Rashodi za nabavu nefinancijske imovine	986.534.128	1.461.581.992	148,2	1.892.064.983	129,5	1.386.839.208	73,3	1.128.357.679	81,4

Izvor: Ministarstvo financija (2022)

4.4. Utjecaj turizma na smanjenje proračunskog deficita i javnoga duga

Kao što je već spomenuto, javni dug RH rastao je iz godine u godinu kao posljedica akumuliranja proračunskog deficita na kraju svake godine. Da bi vidjeli na koji način je turizam utjecao na smanjenje proračunskog deficita te onda i javnoga duga zapisat ćemo ponovno Blanchardovu jednadžbu za promjenu javnoga duga :

$$B_t - B_{t-1} = rB_{t-1} + (G_t - T_t)$$

Fokusirajući se na drugu stavku formule odnosno primarni deficit koji se sastoji od državne potrošnje i poreza, iz prethodna dva poglavlja mogli smo vidjeti na koji način je turizam utjecao na povećanje prikupljenih poreza i državne potrošnje. Zbog izrazito velikog utjecaja turizma na porezne prihode preko različitih vrsta poreza, koji su nadmašili izdatke države za financiranje infrastrukture u turizam putem bespovratnih sredstava (koji su osim iz proračuna RH u velikoj mjeri financirani iz europskih fondova), smanjen je primarni deficit što je onda utjecalo na smanjenje javnoga duga odnosno njegovog porasta na kraju svake godine.

5. ANALIZA KRETANJA NOMINALNOG IZNOSA JAVNOGA DUGA I PRIHODA OD TURIZMA

Analizirajući kretanje prihoda od turizma i javnoga duga u posljednjih dvadesetak godina može se primijetiti velika sličnost u oscilacijama koje su se dogodile u određenim periodima, te znatni utjecaj promjena prihoda od turizma na kretanje javnoga duga. Početkom 21. stoljeća nakon ponovnog oživljavanja i aktiviranja turističkih djelatnosti prihodi od turizma ekspanzivno rastu sve do 2008. godine kada se povećavaju s 2 na 7,5 milijardi eura. U to vrijeme javni dug se povećavao ali usporenim tempom te se u nominalnom iznosu povećao s oko 8 na oko 14 milijardi eura. Nastupanjem svjetske financijske krize 2008. godine, prihodi od turizma naglo padaju te se u idućoj godini smanjuju za skoro 15 posto. Tek 2015. godine ponovno dosežu razinu od 2008. godine i ostvaruju do tada rekordnu razinu od skoro 8 milijardi eura. Javni dug se u tom periodu drastično povećao te se s oko 14 milijardi eura povećao na oko 28 milijardi eura. 2015. godine nakon službenog izlaska Hrvatske iz recesije, prihodi od turizma ponovno progresivno rastu sve do 2020. godine te su se u tom periodu povećali za preko 2 milijarde eura. Javni dug se 2015. godine prestao ubrzano povećavati te u tom periodu sve do 2020. godine stagnira na razini od oko 38 milijardi eura. Nastupanjem svjetske pandemije 2020. godine prihodi od turizma naglo padaju, te se smanjuju za oko 5 milijardi eura u odnosu na prethodnu godinu. Javni dug u 2020. godinu naglo raste te se povećava za oko 5 milijardi eura, odnosno mijenja se za identičan iznos kao i prihodi od turizma što i ne treba čuditi s obzirom na to da su prihodi od turizma u tom periodu već dosegili razinu od skoro 20 posto BDP-a. Nakon 2020. godine prihodi od turizma počinju ponovno rasti te se u periodu do kraja 2023. godine povećavaju za skoro 10 milijardi eura, što je svakako i posljedica velike inflacije. Kretanje javnoga duga u tom periodu se ponovno stabiliziralo, te se bez većih oscilacija zadržalo na razini od 46 milijardi eura.

Kao što smo mogli vidjeti u ovome kratkome prikazu kretanja nominalnoga iznosa javnoga duga i prihoda od turizma, Hrvatska je jako osjetljiva na nagle oscilacije u kretanju prihoda od turizma te se takve promijene uvijek drastično odraze na intenzitet kretanja javnoga duga. Za vrijeme kontinuiranog rasta prihoda od turizma kretanje javnog duga se stabilizira, dok za vrijeme naglih negativnih promjena kretanja prihoda od turizma javni dug drastično poraste. Jedan od glavnih razloga tomu je svakako i činjenica da su se prihodi od turizma u zadnjih dvadesetak godina povećali s 12,5 na skoro 20 posto BDP-a što predstavlja izrazito veliki udio u BDP-u te predstavlja veliku ovisnost o turizmu i prihodima koji iz njega proizlaze.

6. ZAKLJUČAK

Turizam kao jedna od gospodarskih grana Republike Hrvatske koja je početkom 21. stoljeća bila tek zaostala i nedovoljno razvijena djelatnost s manjkom potrebnih investicija za njeni razvoj, u proteklih dvadesetak godina pretvorila se u jednu od najbitnijih i najprofitabilnijih djelatnosti RH. Najbolji pokazatelj njenog ekspanzivnog rasta i vodećeg mjesta u stvaranju bruto domaćeg proizvoda je činjenica da se u zadnjih dvadesetak godina udio njenih prihoda u BDP-u popeo s 12,5 na skoro 20 posto. Izraženo u brojkama prihodi od turizma su se popeli s oko 3 na skoro 15 milijardi eura. Unatoč različitim događajima i šokovima koji su izravno pogodili turistički sektor u promatranom periodu, turizam se uspio održati i ostati vodeća djelatnost Hrvatske.

Paralelno s rastom turističkog sektora, rastao je i problem javnoga duga kojeg je Hrvatska akumulirala tijekom posljednja dva desetljeća te je postao jedna od glavnih prijetnji za normalno funkcioniranje hrvatskog gospodarstva. Kontinuirani proračunski deficiti s nekoliko iznimki nakon službenog izlaska Hrvatske iz recesije te visoke kamate na javni dug koje su neprekidno rasle stvorile su dug od 48 milijardi eura.

U ovome radu pokušalo se objasniti kako se upravo zahvaljujući rapidnom povećanju turističkih prihoda utjecalo na smanjenje javnoga duga putem smanjenja proračunskih deficita. Glavni kanal utjecaja turizma na proračunski saldo su porezi kojima je Hrvatska oporezivala sve turističke djelatnosti i aktivnosti koje proizlaze iz nje. S druge strane, investiranjem u turističku infrastrukturu povećana je državna potrošnja što se također odrazilo na proračunski saldo ali osjetno manje. Pogotovo, uzevši u obzir povećanje prihoda koje je proizašlo iz investicija države što je dodatno povećalo porezne prihode. Paralelno s kretanjem prihoda od turizma tijekom proteklih dvadesetak godina moglo se povezati i kretanje samoga javnoga duga odnosno njegov intenzitet promjene. Tijekom nestabilnih razdoblja i pada prihoda od turizma mogao se vidjeti nagli porast nominalnog iznosa javnoga duga, dok se za vrijeme ekspanzije prihoda od turizma kretanje javnoga duga stabiliziralo. Upravo su ti događaji pokazali koliko je hrvatsko gospodarstvo ovisno o turizmu i koliki negativan učinak ima na njega prilikom svakog poremećaja u gospodarstvu uzrokovanog vanjskim čimbenicima. Najbolji primjer za to je nedavna kriza COVID-19 koja je zahvatila svijet i Hrvatsku kada je uslijed naglog pada prihoda od turizma koji su se prepolovili, uslijedio veliki pad BDP-a te naglo povećanje javnoga duga. Također, prateći kretanje udjela prihoda od turizma u BDP-u tijekom promatranog perioda, mogli smo primijetiti kako je značaj turizma kao poluge za uravnoteženje proračunskih prihoda i rashoda te smanjivanju rasta javnoga duga rastao iz godine u godinu. Javni dug se istina kretao uzlaznom putanjom tijekom cijelog perioda, ali njegov nagib se mijenjao i ovisio prvenstveno o proračunskom deficitu koji se pak mijenjao ovisno o razini ostvarenih prihoda od turizma.

Zbog svega toga i činjenice da su prihodi od turizma dosegili razinu od skoro 20 posto BDP-a, u budućim analizama i predviđanjima kretanja javnoga duga upravo će turizam biti glavni faktor preko kojeg će se moći procijeniti smjer njegovog kretanja. Ako se nastavi trend rasta turizma i njegovog udjela u BDP-u, Hrvatska će se nalaziti u sve većem problemu ovisnosti o turizmu i njegovim prihodima te će i dalje biti glavni mehanizam za smanjivanje javnoga duga.

POPIS LITERATURE

1. Andabaka, A., Družić, I. i Mustačić, N. (2017). POKRETAČI JAVNOGA DUGA U HRVATSKOJ. Ekonomski pregled, 68 (5), 463-487. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/190456>
2. Blanchard Oliver, 2011: Makroekonomija, peto izdanje
3. Jerman Jakov, 2023: Koliki su hrvatski prihodi od turizma?, <https://ekonomskabaza.hr/analize/koliki-su-hrvatski-prihodi-od-turizma/>
4. Ministarstvo financija (2018): Izvršenje državnog proračuna Republike Hrvatske za 2017. godinu, <https://mfin.gov.hr/proracun-86/drzavni-proracun-arhiva/2017-618/618>
5. Ministarstvo financija (2019): Izvršenje državnog proračuna Republike Hrvatske za 2018. godinu, <https://mfin.gov.hr/proracun-86/drzavni-proracun-2018-godina/609>
6. Ministarstvo financija (2020): Izvršenje državnog proračuna Republike Hrvatske za 2019. godinu, <https://mfin.gov.hr/proracun-86/drzavni-proracun-2019-godina/608>
7. Ministarstvo financija (2021): Izvršenje državnog proračuna Republike Hrvatske za 2020. godinu, <https://mfin.gov.hr/proracun-86/drzavni-proracun-2020-godina/2981>
8. Ministarstvo financija (2022): Izvršenje državnog proračuna Republike Hrvatske za 2021. godinu, <https://mfin.gov.hr/proracun-86/drzavni-proracun-2021-godina/3116>
9. Ministarstvo financija (2023): Izvršenje državnog proračuna Republike Hrvatske za 2022. godinu, <https://mfin.gov.hr/proracun-86/drzavni-proracun-2022-godina/3235>
10. Ministarstvo turizma (2007): Turizam u brojkama, <https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/080702-turizam-07-hr.pdf>
11. Marić, K., Samardžić, B. i Protrka, N. (2017). ANALIZA TURISTIČKIH POKAZATELJA I SIGURNOST U TURIZMU REPUBLIKE HRVATSKE TE MOGUĆNOSTI JAČANJA KONKURENTNOSTI HRVATSKOG TURIZMA NAKON ULASKA U EUROPSKU UNIJU. Obrazovanje za poduzetništvo - E4E, 7 (1), 301-318. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/183510>
12. Ministarstvo turizma (2023), <https://mint.gov.hr/vijesti/za-razvoj-javne-turisticke-infrastrukture-1-49-milijuna-eura-u-2024-godini/23784>
13. Ostrički, P. (2021). Što su porezi, zašto ih plaćamo i koji porezni oblici postoje u RH, <https://finance.hr/sto-porezi-zasto-ih-placamo-porezni-oblici-postoje-rh/>
14. Rašić Ivana, Ekonomski institut, Zagreb (2021): Sektorske analize-Turizam, https://www.eizg.hr/userdocsimages/publikacije/serijske-publikacije/sektorske-analize/sa_turizam_studeni_2021.pdf
15. Rašić Ivana, Ekonomski institut, Zagreb (2022): Sektorske analize-Turizam, https://eizg.hr/userdocsimages//publikacije/serijske-publikacije/sektorske-analize/SA_turizam_2022.pdf
16. Rašić Ivana, Ekonomski institut, Zagreb (2023): Sektorske analize-Turizam, https://www.eizg.hr/userdocsimages//publikacije/serijske-publikacije/sektorske-analize/sa_turizam_23.pdf

17. Švaljek Sandra, Javni dug // Javne financije u Hrvatskoj / Ott, Katarina (ur.). Zagreb: Institut za javne financije, 2007. str. 75-91-x
18. Šuman Tolić, M. (2003). Prikaz knjige: FISKALNA POLITIKA U TURIZMU; Autor: DRAGAN ROLLER; Izdavač: Narodne novine, Zagreb, 2003., str. 233.. *Ekonomska misao i praksa*, 12 (2), 317-319. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/222726>
19. Viljevac Viktor, 2023 / Dug opće države, <https://ekonomskabaza.hr/kontakt/>
20. Vuković, I. (2006). SUVREMENI TRENDovi U RAZVOJU TURIZMA U EUROPSKOJ UNIJI I IMPLIKACIJE NA HRVATSKU. *Tourism and hospitality management*, 12 (1), 35-55. <https://doi.org/10.20867/thm.12.1.3>